

POHĽAD NA ŠVÉDSKU FILOZOFIU

Tatiana SEDOVÁ

A LOOK AT THE SWEDISH PHILOSOPHY

The paper tries to cover shortly a philosophical thought in Sweden since 17th century until nowadays. The paper is divided by traditional philosophical branches from epistemology to philosophy of theology. The author focuses on spreading and adaptation of analytic philosophy with regard to so-called Uppsala school and her heritage. The authors in question are characterized respectively their philosophical concern and their writing but fuller picture of each of them can be obtained only by first hand knowledge of the texts. The aim of this paper is to give some general information and encourage the Slovak reader to study Swedish thinkers whose writing are mostly available in English.

Sú jazykové spoločenstvá a kultúry, v ktorých filozofii prislúcha významné postavenie, a sú aj také, kde sa filozofia udržiava pri živote ako vcelku dosť suchopárna disciplína v ústraní akademických inštitúcií bez výrazneho presahu a vplyvu na sféru kultúry. Ak sa zameriame na kontinentálnu Európu, je neodškriepiteľné dominantné postavenie nemeckej a francúzskej filozofickej tradície, ktorá udávala - a ešte aj dnes udáva, hoci ruka v ruke s anglosaským myslením - tón filozofovania ako legitímna dedička gréckej iniciatívy. Hoci pripúšťame, že jednotlivé národné kultúry prispeli svojou hrivnou do pokladnice európskeho kultúrneho vedomia, univerzálnu hodnotu nadobudli len do tej miery, nakoľko sa stali konštitutívnymi komponentmi európskej kultúry, nakoľko prispeli k rozvoju európskeho myslenia a boli ním asimilované. Platí to mutatis mutandis aj o filozofii, tejto abstraktnej duchovnej aktivite, ktorá problematizuje zdanlivo nepochybnú fakticitu každodennosti aj neotrasiteľné princípy vedy, ktorými je spútaný duch, ktorý nikdy nepocítil oslobodzujúci účinok pochybovania. Filozofii, ktorej pôvab spočíva skôr v neistote otázok než v jednoznačnosti odpovedí, sa darí len v rozvinutom a diferencovanom kultúrnom prostredí, ktoré podnecuje kritické uvažovanie a spätne pôsobí na jednotlivé symbolické útvary kultúry a sprostredkovane cez ne na praktický život. Z tohto hľadiska sú kultúry priaznivejšie na rozvíjanie filozofie a kultúry obsahovo chudobnejšie, v ktorých filozofia nenachádza živnú pôdu na zakorenenie a autonómny rozvoj. Aj so zreteľom na filozofiu platí téza o vzťahu medzi centrom a perifériou. Osamelí bežci typu S. Kierkegarda sú

len výnimkou potvrdzujúcou pravidlo. Videné touto optikou, švédská filozofia pred druhou svetovou vojnou bola dosť izolovaná od svetového diania a nijako výrazne neprispievala do pokladnice filozofického myslenia. Dnes je situácia veľmi odlišná a platí to nielen o švédskej, ale o škandinávskej filozofii vôbec.¹ Domnievam sa, že vývoj a rozmach švédskej filozofie môžu byť veľmi poučné aj pre naše domáce pomery, v ktorých to filozofia nemá na ružiach ustlané a kde sa filozofia ustavične pletie s inými kultúrnymi aktivitami, ak už rovno nie s ideológiou, tak aspoň s teológiou. Na peripetiách vývoja švédskej filozofie sa dá doložiť, že kolísanie medzi národným a európskym, ktoré azda má relevantnosť v prípade literatúry, je v prípade filozofie celkom bez šancí, lebo otázky a problémy filozofie sa nedajú vtiesnať do obmedzených geografických a jazykových hraníc.

Hoci švédská kultúra je slovenskému čitateľovi známa skôr prostredníctvom literárnej a filmovej tvorby² než filozofickou produkciou, stojí za to venovať jej pozornosť, lebo ide o prípad prekonania jazykovej bariéry a úspešného nadviazania na vrcholky a hlavné trendy svetového filozofického myslenia s vlastným originálnym príspevkom k riešeniu akútnych problémov. Na úvod môjho náčrtu, ktorý si nemôže robiť nárok na úplnosť a vyčerpávajúci obraz ani čo do problémov ani čo do postáv, by som chcela pripomenúť, že Švédsko bolo v rôznom období miestom pôsobenia troch veľikánov filozofie - R. Descarta (1593 - 1650), E. Cassirera (1935 - 1941) a M. Foucaulta. Inštitucionálne sa filozofia pestuje na univerzitách v starodávnej Uppsale, Lunde, Göthenburgu, Umei, Linköpingu a Štokholme.

V Škandinávii, a teda aj vo Švédsku, sú počiatky filozofie spojené s etablovaním kresťanstva a zakladaním kláštorov v 11. a 12. storočí. V týchto centrách vzdelanosti sa pestoval aristotelizmus. Švédsky reprezentant averroizmu Bóthius z Dacie pôsobil spolu so Sigerom Brabantským na parížskej univerzite a po zákaze tejto formy aristotelizmu v roku 1279 sa vrátil do Švédska, kde zomrel v Linköpingu v roku 1290. V období reformácie sa čiastočne ujal ramizmus, ktorý vystriedalo karteziánstvo, zrejme v dôsledku Descartovho pobytu v Štokholme, kde učil kráľovnú Kristínu filozofiu.

V 17. storočí sa teda uplatňuje Descartova metafyzika, ale k výraznejšiemu presadeniu sa filozofie prispel nemecký idealizmus v období po napoleonských vojnách. Z historického hľadiska sa tento vplyv sprostredkoval cez Dánsko ako vstupnú bránu nových ideí a myšlienkových inovácií do škandinávskych krajín. Silný vplyv zaznamenala Wolfova metafyzika a treba spomenúť aj šírenie prirodzeného práva, ktoré vyučoval Samuel Pufendorf z Heidelbergu. Významnou postavou romantizmu bol Benjamin Höijer, ktorý

uviedol do Švédska Hegela, Fichteho a Schellinga. Okrem toho vo švédskej filozofii dlho dominoval vplyv profesora uppsalskej univerzity Christophera Jacoba Boströma (1797 - 1866) nazývaného švédsky Platón. Jeho filozofia predstavuje idealizmus vychádzajúci z pojmu idey, pričom idey vykazujú rôzny stupeň sebauvedomenia. Podľa G. H. von Wrighta Boströmovu verziu idealizmu, ktorý sám označoval prívlastkom racionálny, možno pokladať za nezávislú paralelu k Hegelovmu systému.

Reakciou na supremáciu idealizmu je tzv. uppsalská škola, ktorú založili Axel Hägerström (1868 - 1939) a Adolf Phalén (1884 - 1931). Ťažiskom ich skúmania bola epistemológia silne poznačená psychologizmom, pričom filozofiu chápali hlavne ako pojmovú analýzu. Osobitne treba podčiarknuť účinkov Hägerströmových prác zasahujúcich od epistemológie, axiológie, filozofie práva až po filozofiu náboženstva. V *Principe der Wissenschaft* hájil epistemologický realizmus a jeho pozícia je blízka G. E. Moorovi, hoci na rozdiel od neho spochybňoval kognitívny význam etických pojmov. Vo svojej inauguračnej prednáške *Truth of Moral Ideas*, prednesenej v Uppsale v roku 1911, rozvíjal emotívnu teóriu hodnôt. Jeho vplyv je nedoceniiteľný aj vo filozofii práva, lebo patril k vynikajúcim a zasväteným znalcom rímskeho práva. Zanechal monumentálne dielo, ktoré sa len postupne edituje a sprístupňuje.

Podľa A. Wedberga prínos a obrat vo filozofii späť s uppsalskou školou možno charakterizovať takto:

1. akcentovanie pojmovej analýzy;
2. odmietanie a vyvracanie metafyziky, v prípade Hägerströma spojené s kritikou klerikalizmu a jasne deklarovaným ateizmom;
3. kritika epistemologického idealizmu a subjektivismu;
4. Hägerströmova emotívna teória hodnotiacich výrokov a spochybnenie ich pravdivostnej hodnoty;
5. Hägerströmova kritika tradičnej jurisprudencie, najmä vzhľadom na základné právne pojmy práv a záväzkov, ktoré interpretoval ako výlučne metafyzické a dokonca magické.

Problémy súvisiace s naznačenými okruhmi, ktoré tematizovali Phalén a Hägerström, určili siločiaru a rámec, v ktorom sa ďalej rozvíjala švédska filozofia. Prvé dve témy ju posunuli do silového poľa vplyvu a pôsobenia analytickej filozofie, kritika idealistickej metafyziky zaznamenala výrazný zlom v dovtedajšej orientácii, emotívna koncepcia hodnotenia a hodnôt sa stala jednou z hlavných tém povojnovej filozofie vo Švédsku práve tak ako Hägerströmov názor na normatívne výroky. Kritika práva a teológie vyvolala živý ohlas medzi teológmi a právnikmi. So zreteľom na skutočnosť, že celá predchádzajúca filozofia sa niesla v duchu metafyzického a epistemo-

logického idealizmu, predstavuje uppsalská škola so svojim naturalistickým zameraním výrazný zlom, hlavne ak zoberieme do úvahy, že pred druhou svetovou vojnou bol filozofický vývin vo Švédsku dosť izolovaný. Úspech a vplyv uppsalskej školy kladie napríklad J. Hartnack na jednu rovinu s programom Viedenského krúžku a lingvistickou orientáciou v Cambridgei.³

Analytická filozofia

Hoci rudimentálne predpoklady pre analytický spôsob filozofovania, pokiaľ ide o témy aj formu ich artikulácie, vniesla do švédskeho prostredia uppsalská škola, vlastná analytická filozofia sa začína účinkovaním troch postáv - Konráda Marc-Wogaua (1902 - 1991), Ingemara Hedeniusa (1908 - 1982) a Andersa Wedberga (1913 - 1978). Každý z nich študoval v Uppsale pod vedením Hägeströma a Phaléna. V súvislosti s asimilovaním empiricizmu treba tiež pripomenúť A. Pätzwella, ktorý založil časopis *Theoria*. Marc-Wogau sa venoval epistemológii a dejinám filozofie, pričom v oboch disciplínach prispel k rozvoju švédskej filozofie. V diele venovanom analýze vzťahu medzi perceptuálnymi dátami a fyzikálnymi objektmi *Die Theorie des Sinndaten* (1945) predkladá nielen rozsiahly a obsažný prehľad britskej tradície o tomto probléme, ale aj vlastný náhľad, ktorý možno charakterizovať ako prepracovanú verziu naivného realizmu. Vo svojich epistemologických reflexiách sa usiloval v duchu tradície uppsalskej školy uplatniť výsledky psychologických experimentov, napríklad pri vysvetľovaní zmyslových vnemov tvaru, veľkosti a farieb. K problematike obsahu zmyslových dát sa vrátil v šesťdesiatych rokoch. Marc-Wogau je autorom mnohých dejinofilozofických statí venovaných Kantovi, s dôrazom na Kantove idey z predkritického obdobia, Platónovi, Fichtemu, Berkelymu, Aristotelovi, Descartovi a i. Z jeho dejinofilozofických prác je zaujímavá polemika s E. Casirerom na stránkach časopisu *Theoria* (1936-40) o princípoch interpretácie dejín filozofie. Na jeho uvažovaní je zreteľný vplyv filozofov z Cambridge (E. G. Moore, B. Russell, W. E. Johnson, D. Ch. Broad).

Ingemar Hedenius v práci *On Law and Morals* reformuloval Hägeströmov názor na normatívne výroky a na rozdiel od neho položil dôraz skôr na sémantiku než na psychológiu emócií, aby obhájil tvrdenie, že hodnotiace a normatívne výroky nemajú pravdivostnú hodnotu. Zaoberal sa aj inými problémami morálky a etiky, napríklad utilitarizmom, dôstojnosťou človeka, slobodou vôle, performatívnymi výpoveďami, trestom a i. Pozoruhodné sú aj jeho práce zamerané na kritiku kresťanstva a dôkazy existencie boha (*Faith and Knowledge, Disproofs of God's Existence*). Významné sú aj jeho

dejinnofilozofické state zamerané na Platóna, Kierkegaarda a je autorom komentára k Platónovmu *Gorgiasovi*.

Ťažiskom mysliteľského úsilia A. Wedberga bola sémantika, logika, filozofia práva a dejiny filozofie. Medzi jeho kvantitatívne síce nepočetnými, ale o to kvalitatívne bohatšími publikáciami patrí významné miesto práci *Plato's Philosophy of Mathematics* a trojzväzkovým dejinám filozofie, pričom posledný zväzok začína Bolzanom a končí Wittgensteinom. *History of Philosophy* (1984, Oxford U.P. 1984) je koncipovaná ako dejiny problémov a ich riešení. Wedbergove dejiny filozofie, žiaľ, dodnes nedocenené, v mnohom pripomínajú prístup W. Stegmüllera.⁴ Osobitne zaujímavý je Wedbergov rozbor a výklad marxizmu.

Logika

Prvou prácou z formálnej logiky bola dizertácia S. Halldéna *Some Results in Modal Logic* (1950), ale vlastný rozvoj formálnej a filozofickej logiky je spätý s logikom Stigom Kangerom (1924 - 1988) a jeho prácou *Provability in Logic* (1957), ktorá rozvíja idey dnes známe pod názvom Kripkeho sémantika pre modálnu logiku, hoci historické prvenstvo náleží Kangerovi. Kanger napísal mnoho statí venovaných problematike fonémy, merania, Tarského koncepcii pravdy, ale aj typológii práv, hodnote nihilizmu, ktoré výrazne ovplyvnili tak teoretickú, ako aj praktickú filozofiu vo Švédsku. K pozoruhodným výsledkom v oblasti modálnej logiky sa radí dielo Kristera Segerberga *Non-Classical Propositional Logic* (1968) spolu s jeho druhou dizertáciou zo Stanfordu *An Essay in Classical Modal Logic* (1971). Segerberg sa zaoberá aplikáciami logiky pri tvorbe počítačových programov.

K významným súčasným svetovým postavám logiky patrí Dag Prawitz (1936 -) známy svojimi pôvodnými výsledkami v teórii dôkazu a v Gentzenových systémoch prirodzenej dedukcie. Prawitz rozšíril Hauptsatz pre klasickú predikátovú logiku na Russellovu teóriu typov a intuicionistickú logiku druhého rádu. Jeho príspevky v tejto oblasti majú zásadný význam pre otázky neprotirečivosti matematiky a pre chápanie povahy matematického dôkazu. Intenzívne sa zaoberá aj teóriou významu, pričom sa jeho pozícia blíži k verifikacionizmu a význam výrazu sa interpretuje ako spôsob zdôvodňovania alebo dokazovania. Jeho teoretický záujem zasahuje aj oblasť etiky, teórie rozhodovania, deontickej logiky, kauzality a i. Z jeho rozsiahleho diela uveďme aspoň *Proofs and the Meaning and Completeness of the Logical Constants* (1978), *Natural Deduction. A Proof-Theoretical Study* (1965), *Meaning and Proofs: On the Conflict Between Classical and Intuitionistic*

Logic (1977). D. Prawitz je šéfredaktorom prestížneho, v angličtine vydávaného filozofického časopisu *Theoria*.

Problémom súvisiacim s Hauptsatz, najmä jej dôkazu pre intuicionistickú logiku druhého rádu a teóriu typov, venovali pozornosť Per Martin-Löf (1942 -) a Lars Svenonius, ktorý bol prvým švédskym logikom pracujúcim s teóriou modelov. Najreprezentatívnejšou postavou tejto logickej disciplíny je Per Lindström (1936 -). Jeho hlavný prínos spočíva v charakteristike elementárnej logiky pomocou abstraktných termínov teórie modelov. Od roku 1984 pracoval na zovšeobecnení a precizovaní výsledkov Kreisela, Fefermana a iných o interpretovateľnosti aritmetických teórií. Na Lindströma nadväzuje Dag Westerståhl (1946) v dizertácii *Some Philosophical Aspects of Abstract Model Theory* (1976). Westerståhl pracuje v oblasti formálnej sémantiky, v situačnej sémantike, pričom mimoriadnu pozornosť venuje kvantifikátorom a kvantifikácii v prirodzenom jazyku.

Pre švédsku logiku je príznačná úzka spätosť s filozofiou, čo sa manifestuje aj v spôsobe, ako sa tematizujú a riešia problémy etiky. Okrem modálnej logiky je silne zastúpená deontická logika, logika otázok a logika preferencií. Pionierskou prácou v logike preferencií bolo dielo S. Halldéna *On the Logic of Better* (1957). Spomedzi mnohých logikov treba ešte spomenúť v Mníchove pôsobiaceho J. Berga (1928 -), zasväteného znalca Bolzanovho diela, ktoré interpretuje so zreteľom na Bolzanov príspevok k logike. Prácami z logiky proпозиčných postojov (*Knowledge in Flux*) je známy P. Gärdenfors (1949 -), ktorý spolu s Nil-Ericom Sahlinom rozpracúva aj otázky teórie rozhodovania; posledná Sahlinova kniha sa týka filozofie matematiky F. P. Ramseyho *The Philosophy of F. P. Ramsey* (1990).

Filozofia jazyka

Záujem o problematiku filozofie jazyka možno dať do súvislosti s prácou H. Reggnélla (1919 -) *Symbolization and Fictional Reference* (1949) a s dielom Torgnyho Segerstedta (1908) *The Power of Words*. Nepriamo sa na filozofiu jazyka vzťahujú aj práce S. Halldéna *The Logic of Nonsense a True Love, True Humour and True Religion, A Semantic Study* (1949). Oxfordskú filozofiu jazyka a Austinovu dištinkciu medzi lokučnými a ilokučnými aktmi analyzoval a rozvíjal M. Furberg (1933 -) v diele *Saying and Meaning* (1971). Okrem filozofie jazyka M. Furberg je autorom mnohých statí o chápaní a interpretácii, o láske, smrti, žiarlivosti, zmysle života, o jazyku a presvedčovaní. Vo svetle Husserlových ideí o vyplnení a kvalite aktu skúma Th. Wetterström (1942 -) Austinovo rozlíšenie lokučných a ilokučných aktov v práci *An Essay in the Phenomenology of Language* (1977). Filozofia jazyka

sa rozvíja pod vplyvom ideí neskorého L. Wittgensteina, D. Davidsona a W. V. O. Quina najmä v prácach P. Pagina (1953 -), ktorý v dizertácii *Ideas for a Theory of Rules* (1987) analyzuje rôzne problémy vznikajúce z vymedzenia pravidla u Wittgensteina, Quina, Kripkeho a i. Kniha obsahuje aj kritiku M. Dummettovej koncepcie významu. Projekt zameraný na Wittgensteinovo chápanie poznania a jazykové hry v súčasnosti rozpracúva G. Svensson pod názvom *Knowledge, Language Games and World Views*. Mnoho statí orientovaných na filozofiu jazyka pochádza z pera P. Needhama (1948 -), ktorý je známy okrem iného aj svojou knihou *From Frege to Chomsky* (1989). Prístup mimo analytickej filozofie reprezentuje práca Staffana Carlshamra (1952 -) *Language and Time. An Attempt to Arrest the Thought of Jacques Derrida* (1986).

Filozofia vedy

Rozdiely medzi obsahovým zameraním filozofie a teórie vedy našli vo Švédsku aj inštitucionálne vyjadrenie, lebo v roku 1963 bola založená samostatná katedra teórie vedy v Göthenburgu pod vedením H. Törnebohma (1919 -) a neskôr aj v Umei. Törnebohm sa venoval hlavne analýzam newtonovskej mechaniky a špeciálnej teórie relativity v diele *A Logical Analysis of the Theory of Relativity* (1952). V rámci teórie vedy je zaujímavá kritika empiricizmu s akcentom na Hempelovu teóriu explanácie, ktorú rozpracoval G. Radnitzky v práci *Contemporary Schools of Meta-Science* (1970). Popperove metodologické princípy podrobil kritickej analýze I. Johansson (1943 -) v *A Critique of Karl Popper's Methodology* (1975), pričom ťažisko kritiky spočíva vo vyvrátení princípu falzifikácie. Johansson sa pokúsil formulovať postačujúcu množinu kategórií na deskripciu prírody, človeka a spoločnosti v knihe *An Inquiry into the Categories of Nature, Man, and Society* (1989).

Sústredenej pozornosti sa teší aj problematika explanácie a chápania činnosti a aplikácie teoreticko-činnosného prístupu k parciálnym problémom napríklad v medicíne. V tejto oblasti patrí k významným mysliteľom L. Nordenfelt (1945 -), ktorý najmä prácou *Explanation of Human Action* (1974) nadväzuje na niektoré idey von Wrighta. Explanácii sa venovali vo svojom skúmaní aj Marc-Wogau a E. Ryding. K známym predstaviteľom filozofie vedy patrí aj P. Needham, ktorý je autorm diela *Law and Order: Issues in the Philosophy of Science* (1988). Otázkami chápania, interpretácie a explanácie, objektivity vedeckého poznania a hodnotám vedy sú zasvätené mnohé zo statí L. Bergströma a G. Hermeréna.

Morálna filozofia a etika

Na rozdiel od domácich pomerov sa etika a morálna filozofia vo Švédsku teší veľkej pozornosti a priaznivo sa rozvíja. Diferencované morálne myslenie zahŕňa najrozličnejšie otázky a prístupy od emotivizmu ku kognitivismu, od utilitarizmu rozličného sfarbenia (act a rules utilitarianism) ku konzekvencionalizmu a teleologickým koncepciám etiky a i. Patrí k dobrému zvyku, že metaetické a etické skúmania sa realizujú subtilnými logickými nástrojmi a zároveň abstraktné problémy morálnej filozofie sa riešia v úzkej nadväznosti na problematiku sociálnej a politickej filozofie (napr. v súvislosti s distributívnou spravodlivosťou, právnymi konceptmi viny, trestu a práv, v súvislosti s otázkami medicíny a pod.).

Pri spätnom pohľade na formovanie názorov a metodologických pozícií v morálnej filozofii zohralo mimoriadnu úlohu dielo a názory A. Hägerströma. Staršia generácia autorov - K. Marc-Wogau, A. Wedberg a I. Hedenius - sa vcelku pridŕžala ústrednej Hägerströmovej tézy emotivizmu a skeptického náhľadu, pokiaľ ide o pravdivostnú hodnotu hodnotových a normatívnych súdov. I. Hedenius (1908 - 1982) vniesol istú korekciu do tohto trendu uvažovania, lebo záujem presunul od psychologických charakteristík emócií smerom k sémantickým problémom pri koncipovaní teórie, že hodnotové a normatívne tvrdenia nemajú pravdivostnú hodnotu - *On Law and Morals* (1963). Napriek tomu, že S. Halldén (1923 -) akceptoval emotívnu teóriu v práci *Emotive Propositions* (1954), pokladal za možné, že hodnotiace súdy majú pravdivostnú hodnotu, sú pravdivé alebo nepravdivé. Analogický názor zastával aj logik S. Kanger v práci *New Foundations for Ethical Theory* (1957). Táto pozícia pevne zakorenila medzi švédskymi mysliteľmi. Výnimkou v tomto smere je Manfred Moritz, ktorý kritizoval moderné verzie deontickej logiky.

I. Hedenius sa stal propagátorom utilitaristickej etiky, ktorej odporcom bol Harald Ofstad, podľa ktorého utilitaristické postuláty odporujú našim morálnym intuíciami. Rozdiely medzi orientáciou etického myslenia a morálnej filozofie v Uppsale a Štokholme možno postrehnúť aj v súčasnosti. H. Ofstad ovplyvnil aj skúmanie problémov slobody ako možnosti alternatívneho rozhodovania svojou prácou *An Inquiry into the Freedom of Decision* (1961) a *The Function of Moral Philosophy* (1958). Ofstad, pôvodom Nór, inšpiroval skúmanie morálnych otázok pomocou analytickej filozofie a výskum empirických problémov morálky a etiky. Tejto tradícii sa pridávajú práce G. Pontara *Does the End Justify the Means?* (1961) a Larsa O. Ericssona *Justice in the Distribution of Economics Resources: A Critical and Normative Study* (1976). K významným postavám nielen etiky, ale

filozofie vôbec patrí L. Bergström (1935 -), šéfredaktor časopisu *Filosofisk Tidskrift*, ktorý vychádza vo švédčine. Jeho dizertácia *The Alternatives and Consequences of Actions* (1966) vyvolala živú polemiku. L. Bergström sa venuje aj problematike hodnôt, objektivity poznania, filozofii vedy a epistemológii. Patrí k svetovo uznávaným interpretom, ale aj kritikom Quinovej naturalizovanej epistemológie. Jeho žiak T. Tännsjö (1946 -) sa okrem etiky venuje aj politickej filozofii. V dizertácii *The relevance of Metaethics to Ethics* (1974) argumentuje proti metaetickým skúmaniam. Rozličné formy etického egoizmu, odmietnutie altruizmu ako základu etiky a formuláciu kolektívneho egoizmu ako východiska na riešenie sociálnych konfliktov typu vážnova dilema spracúva J. Vösterberg (1941 -). W. Rabinowicz (1947 -) je známy svojimi prácami o distributívnej spravodlivosti, kolektívnych preferenciách a teórii rozhodovania.

Filozofia práva

Zakladateľskou osobnosťou vo filozofii práva bol A. Hägerström, ktorý jednak kritizoval právny pozitivizmus, jednak svojou koncepciou fundamentálnych pojmov práva (povinnosti a práv). Proti právnemu pozitivizmu, ktorý pokladá právne normy za výrazy najvyššej vôle spoločnosti, namietal, že takáto vôľa je iba fikciou a normy len vyjadrujú rozhodnutia a preferencie právnej mašinérie. Rozsiahle analýzy rímskeho práva použil pri skúmaní pojmu vlastníctva a snažil sa plauzibilne dokázať, že presvedčenie o existencii právnych záväzkov má charakter magických vier a je chybné. Hägerström odlišoval význam právnickej terminológie od faktov sociálneho života, na ktoré sa aplikujú. Modifikovanú verziu týchto názorov predložil K. Olivecrona v práci *Law as Fact* (1971). Pojem práva sa dostal do centra pozornosti a mnohí autori ho analyzovali epistemicky pozitívnejším spôsobom než Hägerström. Veľkú pozornosť tomuto pojmu venovali napríklad B. Ahlander, Per Olof Ekelöf, I. Hedenius, Alf Ross, A. Wedberg. Analogické problémy riešil aj americký právnik W. N. Hohfeld v svojej doktríne ôsmich fundamentálnych pojmov práva. Vo všeobecnosti možno tvrdiť, že filozofia práva sa rozvíja v úzkej súčinnosti s teóriou hier, rozhodovania, teóriou pravdepodobnosti a dištanc medzi praktickými právnickými rozhodnutiami a usudzovaním je pre laika takmer neprekonateľný.

V poslednom období sa rozvíja aj koherenčná teória práva, podľa ktorej sú normy a právnické hodnoty zdôvodnené, ak sú dostatočne koherentné. Takýto prístup rozpracúva A. Peczenik (1937 -) v práci *On Law and Reason* (1989). Zaujímavý je aj pokus analyzovať rozhodnutia švédskeho najvyššieho súdu v kauze zneužívania drog, ktorý uskutočnil S. Björk.

Filozofia náboženstva

Lund a Uppsala sú centrami jednak teológie, jednak filozofie náboženstva. Je príznačné, že teologické problémy, napríklad pojem božej transcencie, sa riešia prostredníctvom sémantických logických analýz. Z Uppsalý treba spomenúť aspoň H. Hofa (1922 -), E. Herrmana (1946 -), ktorý je silne inšpirovaný filozofiou náboženstva B. Bolzana, R. Holte (1927 -), ktorý sa zaoberá etikou, a najmä A. Jeffnera (1934 -). Z jeho rozsiahlych prác treba uviesť aspoň *The Study of Religious Language* (1972) *Theology and Integration: four Essays in Philosophical Theology* (1987).

Problematike analógie a neotomizmu sa venuje H. Lyttkens (1916 -) v Lunde. Jeho nástupca D. Haglund (1939 -) napísal množstvo statí o filozofii náboženstva, Anselmovom ontologickom dôkaze boha, hyletických dátach a o fenomenológii. Tvrdenie, že otázku božej existencie treba posudzovať nezávisle od otázky božej dobrotivosti, sa pokúsil doložiť Ulf Görman (1943 -) v dizertácii s názvom *A Good God, A Logical and Semantical Analysis of the Problem of Evil* (1977).

Prirodzene, švédka filozofia je, pokiaľ ide o tematickú a problémovú zameranosť i postavy, oveľa členitejšia, než by sa mohlo zdať na základe tohto náčrtu. Bokom ostal napríklad ojedinelý pokus o ontológiu I. Segelberga, výskum v oblasti dejín filozofického myslenia, ku ktorému sa v švédskych pomeroch pridávajú ako autonómna disciplína dejiny ideí, práce z politickej filozofie venované napríklad fašizmu atď. Rámcové zameranie môjho prehľadu motivovala snaha priblížiť slovenskému čitateľovi hlavné línie formovania filozofie vo Švédsku, jej historické pozadie, hlavné prúdy a tematicko-problémové okruhy, niektoré postavy a kľúčové diela. Osobitne ma viedla snaha objasniť, ako sa etablovala vo Švédsku analytická filozofia a jej spôsob prístupu k problémom. Úspechy, ktoré švédka a škandinávka filozofia vôbec zaznamenali vo svetovom meradle, sú dokladom, že jazyková bariéra nie je tu hlavnou prekážkou. V nejednom smere je švédka filozofia pre nás výzvou aj povzbudením, že na trhu filozofických ideí rozhoduje len kvalita.⁵

Filozofický ústav SAV
Klemensova 19, 813 64 Bratislava
fax: 321 215, e-mail: filotana.klemens.savba.sk

POZNÁMKY

¹ K popredným postavám súčasnej svetovej filozofie patria napríklad D. Føllesdal, G. H. von Wright, J. Hintikka, A. Näss, J. Elster, F. Collin. Zo staršej generácie pripomeniem aspoň E. Kaila, H. Höffdinga a J. Hartnacka.

² Myslím, že filmovú tvorbu I. Bergmana, J. Troella a literárnu produkciu A. Strindberga, S. Lagerlöfovej, V. Moberga, E. Johansona a netreba slovenskému čitateľovi osobitne predstavovať.

³ Pozri [3], 293 - 302).

⁴ Wedbergove dejiny filozofie priaznivo recenzoval napríklad G. H. von Wright: "To make the history of thought come alive as is done in Wedberg's book is possible for a writer who has given independent and dedicated thought to the problems of philosophy. The charity and orderliness of the author's style is piece with that of reasoning."

⁵ V sérii s názvom *Stockholm Studies in Philosophy*, ktoré editujú L. Bergström a D. Prawitz, vychádzajú dizertácie v angličtine. Je bežnou praxou, že švédske dizertácie sa publikujú v prestížnom vydavateľstve Kluwer Academia Publisher.

LITERATÚRA

- [1] DAHLQUIST, T.(1996): **Swedish Biographical Dictionary.**
- [2] FØLLESDAL, D.(1998): **Description of Philosophy in Nordic Countries.** Rukopis state do encyklopédie Routledge a publikácie UNESCO. Rukopis mi láskavo poskytol profesor Lars Bergström.
- [3] HARTNACK, J. (1967): Scandinavian philosophy. In: editor in chief Paul Ecclards. **The Encyclopedia of Philosophy.** Vol.seven. Macmillian Company and New York 1967, pp. 293 - 302.
- [4] WEDBERG, A. (1980): Swedish. ed.John R. Burr. **Handbook of World Philosophy.** Greenwood.
- [5] von WRIGHT, H. G. (1972): Introduction. In: **Contemporary Philosophy in Scandinavia.** London.

Ďakujem za láskavú pomoc, informácie a ochotu pri zbieraní materiálu všetkým členom Katedry teoretickej a praktickej filozofie v Štokholme. Osobitne som veľmi zviazaná za veľkorysé poskytnutie Føllesdallovho rukopisu profesorovi L. Bergströmovi a profesorovi D. Prawitzovi, docentovi P. Paginovi, postgraduálnemu študentovi R. Callergáldovi za ich rady, informácie a všestrannú podporu.